

TADEUSZ PANECKI

LENGYEL REGULÁRIS KATONAI ALAKULATOK A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN

A második világháború úgy került be a történelembe, mint a legnagyobb és a legpusztítóbb fegyveres konfliktus, amely valaha létezett. A hadműveletekben az akkor létező 67 államból 61 vett részt. Közvetve, vagy közvetlenül egymilliárd hétszázmillió embert érintett a háború, ez a világ népességének csaknem 80%-át tette ki. Hadműveletek zajlottak le Európában, Afrikában, Ázsiában az óceániai szigeteken és a Csendes-óceánon, csaknem valamennyi tengeren és óceánon. A háború 40 állam területére terjedt ki, a mozgósított katonák száma elérte a 115 milliót.¹

A hadműveleteket addig ismeretlen lendületesség jellemezte, addig ismeretlen mennyiségű élőerő és harceszköz került bevetésre. A hadműveletekben milliós hadseregek vettek részt, a reguláris fegyveres erők mellett pedig a Hitler-ellenes koalíció oldalán mintegy 5,5 millió katona harcolt az ellenállási mozgalomban. A több mint tízmillió katonát számláló, legnépesebb hadseregeket azok az államok állították ki, amelyek a háborúban fő szerepet játszották, vagyis a Szovjetunió, az Egyesült Államok és a Harmadik Birodalom. Többmilliós hadsereggel rendelkezett Nagy-Britannia, Kína, Franciaország, Japán és Olaszország. Ezeket az erőket több tízezer ágyúval és harcocsival, repülőgéppel és hadihajóval szerelték fel, hogy hadműveleteket folytassanak velük a szárazföldön, a tengeren és a levegőben a második világháború 2194 napja alatt.

Lengyelországnak a hadműveletekben való részvételére 1939—1945-ben az volt a jellemző, hogy Európa valamennyi frontján jelen voltak reguláris és nem reguláris alakulatai egyaránt. Lengyelország a Hitler-ellenes koalíció egyetlen országaként harcolt a németek ellen a második világháború mind a 2078 európai napján, 1939. szeptember 1-től kezdve, amikor a Lengyel Hadsereg katonái fegyveresen szálltak szembe a hitleri agresszióval, 1945. május 8-ig. A szeptemberi vereség után a lengyel reguláris katonai alakulatok újjászülettek, és csaknem 5 évig a megszállt ország határain túl harcoltak a szövetségesek oldalán keleten és nyugaton. 1939 októbertől 1944 júliusáig lengyel földön nem reguláris alakulatok harcoltak, az ellenállási mozgalom katonái. Ebben az időben, a háború 58 hónapja alatt, a Lengyel Hadsereg katonái idegenben küzdöttek a fasiszmus ellen, harcoltak szárazföldön, a tengeren és a levegőben, érzékeny veszteségeket okozva az ellenségnek és közelebb hozva a megkínzott haza felszabadulásának napját.

¹ Walka i zwycięstwo. Wkład narodu polskiego w zwycięstwo nad hitlerowskimi Niemcami 1939—1945. Warszawa, 1985. 9. o.

A lengyel reguláris katonai alakulatok tevékenységét a második világháborúban pontosan három fő időszakra lehet elkülöníteni, ezekben katonai és politikai szempontból különféle katonai szervezetek működtek:

— Lengyelország védelmi háborújának időszaka 1939-ben, amikor a Második Köztársaság hadserege harcolt;

— a lengyel polgári emigráns politikai-katonai hatóságok és a nyugati szövetségesek hadseregeiben működő fegyveres alakulataik, a Lengyel Fegyveres Erők tevékenységének időszaka;

— a szovjetunióbeli lengyel baloldali központ, majd a népi állam megalakulásának és működésének időszaka, amelyben a fő feladatnak azt tartották, hogy létrehozzák és a szovjet hadsereg oldalán harcba vessék a Népi Lengyel Hadsereg egységeit.

A Második Köztársaság 1939 szeptemberében harcoló Lengyel Hadserege, a nyugati Lengyel Fegyveres Erők, valamint a Népi Lengyel Hadsereg — ezek a fő összetevői a lengyel reguláris fegyveres erőeknek a második világháborúban és ekképp külön tárgyalásra és jellemzésre érdemesek.

A Lengyel Hadsereg az 1939. évi védelmi háborúban

1939. szeptember 1-én a hitleri Németország elleni harcra a Lengyel Hadsereg kb. 950 ezer katonát állított ki. Nem tudták megvalósítani a „W 2” mozgósítási terv elképzeléseit, amelyek szerint 1 350 000 katonát számláló fegyveres erőt akartak fegyverbe állítani. Így tehát a még nem teljesen mozgósított hadsereg kapta azt a feladatot, hogy védelmezze a csaknem 1600 km-es frontot.

A Lengyel Hadsereg, bár a katonák harcászati kiképzését tekintve nem maradt el a német hadseregtől, gyengén volt ellátva műszaki és harceszközökkel. Az ország ipari fejlettségének alacsony szintje, a motorizációs ipar csaknem teljes hiánya, a gyengén fejlett kohászat nagy nehézségeket okozott a hadsereg megfelelő harci technikával való ellátásában. A Lengyel Hadseregnek nem sokkal több, mint 400 könnyű és 200 közepes harcokcsija volt, alig 400 repülőgépe és mintegy 4300 ágyúja és aknavetője. Ez kivételesen kedvezőtlen erőviszonyokat teremtett a lengyel fél számára, mely a páncélos fegyvernemben 5:1, a légierőben 5,2:1, a páncéltörő tüzérségben 7,5:1 arányban fejeződött ki. Ez a kedvezőtlen kezdeti erőviszony a harc során számottevően romlott, főként a légteret uraló Luftwaffe által okozott pusztítások következtében.²

A főként a légierőben, harcokcsikban és gépjárművekben jelentkező óriási túlerő a német hadseregnek csaknem teljes manőverezési szabadságot teremtett. A lengyel katonák egyedül hősiességüket, ellenállási és harci akaratukat tudták ezzel szembeállítani. Az 1939. évi védelmi háború 36 napja alatt a Lengyel Hadsereg kb. 1500 csatát és ütközetet vívott. Mindenütt, ahol közvetlen harci érintkezésre került sor, a lengyel ezredek és zászlóaljok eredményesen szálltak szembe a német csapatokkal. De abban a pillanatban, amikor a harcterek felett megjelent a német légierő, a szárnnyakba és az egységek hátába betörték a páncélos-motoros egységek, a védelem összeomlott, és csak a visszavonulás maradt, a következő vonalra.

A Lengyel Hadsereg szervezeti szempontból 1939 szeptemberében szárazföldi csapatokra és haditengerészetre oszlott. A légierő és a légvédelem nem volt önálló fegyvernem, bár 1936-ban megalakították az Állami Légvédelmi Felügyelőséget.

A Lengyel Hadsereg alapvető harci erejét és magját (48%) a gyalogság alkotta, amely 30 hadosztályt tett ki, mindegyikben 3 gyalogezred, egy könnyű tüzérezred,

² T. Jurga: Analiza porównawcza sił polskich i niemieckich w kampanii wrześniowej, 1939. r. Wojskowy Przegląd Historyczny (a továbbiakban: WPH), 1964. 3. sz.

egy nehéz tüzérosztály, valamint műszaki és kisegítő alakulatok voltak. Két hadosztályt (a 21. és a 22. gyalogos hadosztályt) hegyvidéki hadműveletekre tettek alkalmassá. Egy gyalogos hadosztály hadilétszáma 16 500 embert, valamint 7000 lovat, 99 ágyút és aknavetőt, 2000 táborig szekeret és 76 gépjárművet tett ki.

A Lengyel Hadseregben a lovasságot más európai hadseregekkel ellentétben nem erősítették meg komolyabban, így nem tudta betölteni szerepét a gépesített ellen-séggel való összecsapásban. A hadsereg 10,5%-át tette ki és 11 dandárra oszlott, ebből 4-ben 4—4 ezred, 7-ben 3—3 ezred volt. Minden dandárnak egy lovas tüzérosztálya, valamint műszaki és kisegítő alakulatai voltak. A dandár 6143 katonát, valamint 5200 lovat, 43 ágyút és aknavetőt számlált. Ezenkívül minden dandár kapott egy páncélos osztályt (18 TK harcokosi és páncélkozott járművek) és egy lövészászlóaljzat.

A tüzérséget (a hadsereg 16%-át) főként hadosztály- és dandárkötelékben használták fel. A páncélos csapatok (a hadsereg 3,7%-a) S. Maczek ezredes 1. teljes értékű páncélos-motoros dandárjával rendelkeztek. S. Rowecki ezredes második dandárja nem érte el a teljes harcokésztséget. Ezenkívül 3 harcokocsisászlóaljzat, 10 páncélvonatot, valamint 11 páncélos osztályt és 18 könnyű harcokocsiszázadot alakítottak.

A légierő és a légvédelem (6,3%) többségében elavult és csekély mennyiségű harci felszereléssel rendelkezett. 15 vadászrepülő század és 17 bombázórepülő század volt.

A haditengerészetnek (2,6%) általában korszerű hadihajói voltak, összesen 29 000 tonna vízkiszorítással, köztük 4 cirkáló, 4 romboló, 1 torpedóromboló, 2 ágyúnaszád, 1 aknarakó, 5 tengeralattjáró, valamint 2 tengerész lövészezred, egy partvédő üteg, egy tengeri repülőraj.³

A lengyel erők egészét 1939 szeptemberében kilenc hadseregbe szervezték („Kárpát”, „Krakó”, „Lublin”, „Łódź”, „Modlin”, „Tengermellék”, „Poznań”, „Poroszország”, „Varsó”), továbbá a „Narew” Önálló Hadműveleti Csoportba és négy hadműveleti csoportba („Kutno”, „Polesie”, „Tarnów” és „Wyszków”). A hadseregek közvetlenül a fővezérhez tartoztak. 2—5 gyalogos hadosztályból, 1—2 lovasdandárból, 3—5 tüzérosztályból, 2—4 könnyű és közepes harcokocsiszázadból, 2—5 repülőszázadból, valamint utász, híradós és kisegítő alakulatokból állottak.⁴

Az 1939-es lengyel hadrendben („ordre de bataille”) nem terveztek magasabb szintű hadműveleti kötelékeket a hadseregek és a fővezér között, de szeptember közepén, azzal összefüggésben, hogy az addigi hadműveleti vezetési rendszer kudarcot vallott, elhatározták, hogy létrehozzák a hadseregcsoportok parancsnokságait. Ez azzal a feladattal függött össze, hogy a frontot stabilizálják Polesién, valamint a Wieprz, a Visztula és a San mentén. Ily módon létrejött a „Varsó” hadseregcsoport, Tadeusz Kutrzeba altábornagy hadseregcsoportja, Kazimierz Sosnkowski vezérezredes hadseregcsoportja és Stefan Dąb-Biernacki altábornagy hadseregcsoportja. Mivel azonban nem voltak híradó- és szállítóeszközeik, továbbá megfelelően kiválasztott vezérkari állományuk, nem hajthatták végre azokat a feladatokat, amelyekre hivatottak voltak.

A Lengyel Hadsereg az 1939. évi védelmi háborúban vereséget szenvedett, de érzékeny veszteségeket okozott a Wehrmachtnek, bizonyos ideig feltartóztatta a német agressziós terveket és lehetőséget nyújtott Lengyelország nyugati szövetségeseinek, hogy megfelelő védelmi előkészületeket tegyenek. A háború csökkentette a német hadsereg harci lehetőségeit is. Bár az élőrőben okozott veszteség a hadsereg egészéhez képest nem volt túl nagy (több mint 44 ezer főre becsülik, ebből csaknem 16,5 ezer halott), a felszerelésben, lőszerben, üzemanyagban, alkatrészekben, híradó- és műszaki-utász eszközökben okozott veszteségeket hosszú ideig kellett pótolnia a né-

3 T. Jurga: Regularne jednostki Wojska Polskiego w 1939 r. Krótki informator historyczny o Wojsku Polskim w latach II wojny światowej. 7. k. Warszawa 1975.

4 Uo. 164. o.

met hadiiparnak. Például kb. 1000 harckocsit és páncélozott járművet semmisítettek, vagy rongáltak meg, vagyis az egész páncélospark 30%-át, ezen kívül 4 ezer gépjárművet és 564 repülőgépet.

A Lengyel Hadsereg pótolhatatlan veszteségei több mint 70 ezer elesettet, 130 ezer sebesültet, valamint több mint 420 ezer fogságba esettet tettek ki. A Lengyel Hadsereg több mint 200 ezer katonája került a Szovjetunióba, további 80 ezer lépte át Románia, Magyarország és a balti államok határát. A Lengyel Hadsereg egésze nem kapitulált az ellenség előtt, ugyanígy az állam sem kapitulált, a Lengyel Hadsereg elveszítette a hadjáratot, de a tisztek és a katonák egyaránt tovább akartak küzdeni azoknak az államoknak az oldalán, amelyek folytatták a németek elleni harcot.⁵

A nyugati Lengyel Fegyveres Erők, 1939—1945

A szeptemberi vereség után az ország határain kívül lengyel katonai alakulatok keletkeztek, amelyek az emigráns lengyel kormány alá tartoztak, nevük nyugati Lengyel Fegyveres Erők (LFE) volt. Az LFE három földrészen, Európában, Ázsiában és Afrikában alakult meg; szárazföldi csapatokból, haditengerészetből és légi-erőből állott, saját parancsnoksággal. Ezekben az alakulatokban, amelyeknek önkéntes jellegük volt, tekintettel arra, hogy nem lehetett sorozással toborozni, 6 év alatt kb. 300 000 katona fordult meg. A háborús emigrációból, a külföldi lengyel központokból, valamint a volt foglyokból, a Wehrmachtba erőszakkal besorozott lengyelekből kerültek ki.

Az LFE szárazföldi és légi-erői három hadszíntéren harcoltak: az észak-európain (1940), a nyugat-európain (1940 és 1944—1945), valamint a földközi-tengerin (1940—42-ben Észak-Afrikában és 1944—45-ben Olaszországban). A lengyel haditengerészet tevékenysége kiterjedt az Északi és a Norvég tengerre, az Északi Jeges tengerre, az Atlanti óceánra, a Földközi-tengerre és a hozzájuk tartozó beltengerekre. A nyugati LFE különféle éghajlati és domborzati viszonyok között tevékenykedett a koalíciós csapatok kötelékében (amerikai, brit, francia, norvég, ausztrál, indiai, kanadai, új-zélandi és dél-afrikai csapatokkal).

A nyugati lengyel katonai alakulatok a háború egész ideje alatt nem teljes egészükben és nem önálló hadműveleti irányban léptek fel. A csapategységek gyakran brit és kanadai parancsnokok alá tartoztak, továbbá a harctéren együttműködtek a szövetséges kontingensekkel. A legmagasabb szintű kötelék, amely a szárazföldi csapatoknál tevékenykedett, a hadtest volt, a légi-erőben pedig a raj. Ugyanebből a szempontból nem töltöttek be parancsnoki és törzskari funkciókat a fővezér törzsének, valamint a nyugati LFE más vezető katonai láncszemeinek szervei és intézményei.⁶

A nyugati lengyel fegyveres alakulatokat kezdetben francia, később brit felszereléssel és fegyverzettel, valamint egyenruhával látták el; a brit katonai doktrínán alapuló instrukciók és szabályzatok voltak kötelezőek. Amíg a szárazföldi csapatok megőriztek bizonyos autonómiát, ezt nem lehet elmondani a légi-erő és a haditengerészet esetében: a Lengyel Légierő a RAF, a Lengyel Haditengerészet pedig a Royal Navy integráns része volt.

Az első idegenbeli lengyel reguláris alakulatok Franciaországban már 1939 szeptemberében létrejöttek, a szeptember 9-i szerződés alapján. De csak az 1940. január 4-i lengyel—francia katonai szerződés nyitotta meg az utat a francia parancsnokságnak alárendelt független Lengyel Hadsereg megalakításához.

⁵ Polski Czyn Zbrojny w II wojnie światowej. Wojna obronna Polski 1939 r. (Red. E. Kozłowski) Warszawa, 1979. 850—854. o.

⁶ Polski Czyn Zbrojny w II wojnie światowej. Walki formacji polskich na Zachodzie 1939—1945. (Red. W. Biernacki) Warszawa, 1981. 755. o.

Június közepén a franciaországi Lengyel Hadseregnek két gyalogos hadosztálya (az 1. gránátoshadosztály és a 2. gyalogos lövészadosztály) volt, valamint a Podhalei Önálló Lövészdandár, további két gyalogos hadosztály (a 3. és a 4.) kötelékei, a 10. Páncélos Lovasdandár és a Szíriában szervezett Kárpáti Lövészdandár. A gyalogos hadosztály mintája a francia hadosztály volt, 3 gyalogezredből, 2 tüzérezredből, egy felderítő osztagból, egy utász és egy híradós zászlóaljából állott. Mintegy 16 000 katonát számlált, 60 ágyúval és tarackkal, valamint 460—769 gépjárművel felszerelve.⁷ A Podhalei és a Kárpáti dandárok hegyvidéki típusú kötelékek voltak, szervezeti struktúrájuk a francia alpesi egységek mintáján alapult. A franciaországi Lengyel Hadsereg minden gyalogos egységének közös jellemzője volt, hogy a gyalogos zászlóalj alapvető szervezeti és taktikai láncszemet képezett. A 10. Páncélos Lovasdandár viszont a gépesített könnyű hadosztály dandárján alapult, volt benne egy harcokocsiezred (90 R—35-ös), egy gépesített lovasezred, egy tüzérosztály, egy páncéltörő osztály, valamint utász- és híradós alakulatok. A franciaországi Lengyel Hadsereg létszáma kb. 72 ezer főt tett ki.

A légierőnek Franciaországban négy vadászrepülő osztályt, két kiegészítő osztályt, egy bombázóosztályt, valamint tartalékegységeket sikerült szerveznie, összesen 8300 fős létszámmal. A haditengerészet a brit Admiralitás parancsait követte. Egy rombolóosztállyal, két tengeralattjáróval, valamint több kisebb egységgel rendelkezett, több mint 1400 tengerésszel.

Kilenc hónap alatt tehát számottevő lengyel hadsereg jött létre, amelynek egységei részt vettek a norvégiai harcokban és Franciaország védelmében 1940 júniusában.

Franciaország veresége után az LFE létszáma Nagy-Britanniában nem sokkal több mint 30 ezer katonát tett ki. A Skóciában szervezett szárazföldi csapatokban létrehozták a Lengyel Hadsereg 1. hadtestét két kibővített dandárból és több dandártörzsből; ez ténylegesen brit típusú gyalogos hadosztály volt. Viszonylag gyorsabban fejlődött a légierő, amely részt vett az angliai légicsatában.

Miután Londonban 1941. július 30-án aláírták a lengyel—szovjet szerződést, majd augusztus 14-én a katonai egyezményt, a Szovjetunió területén elkezdtek szervezni a Lengyel Hadsereget. Itt a gyalogság alkotta az alapvető fegyvernemet. A hadosztályok a háborús időszak szovjet gyalogos hadosztályát vették mintául. Mind-egyikben 11 000 katona volt, 3 gyalogezred, egy könnyű tüzérezred (6 üteg), híradós zászlóaljak, utász- és egészségügyi zászlóaljak, különleges századok és szakaszok. A tüzérségi eszközök lövontatásúak voltak. A szovjetunióbeli Lengyel Hadsereg Közel-Keletre való evakuálásakor mintegy 75 ezer katonát számlált. 1943-ban kivált belőle a 2. lengyel hadtest, amelynek 1945-ben 56 ezer embere volt, ez a 3. Kárpáti Lövészadosztályból (az Önálló Kárpáti Lövészdandárral bővítve), az 5. Határvédő Gyalogos hadosztályból, valamint a 2. páncélos dandárból (később hadosztályból), egy tüzércsoportból és kisebb egységekből állt. 1945 májusában Olaszországban volt a 2. hadtesten kívül a 7. gyalogos hadosztály, a 16. gyalogos zászlóalj, Egyiptomban pedig a 14. önálló páncélos dandár, összesen kb. 36 ezer ember. Ugyanakkor a brit szigetekén az 1. páncélos-motoros hadtestből, valamint a Közel-Keletről ide irányított kisebb egységekből felállították az 1. páncélos hadosztályt és az 1. önálló ejtőernyős dandárt. Ezenkívül a hadtest keretében volt a 4. gyalogos hadosztály és a 16. önálló páncélos dandár, összesen több mint 30 ezer katona.

A Közép-Keleten és Nagy-Britanniában szervezett lengyel alakulatok brit mintára épültek. A gyalogság szervezete a zászlóaljra alapult, mint alapvető taktikai egységre. Három zászlóalj alkotott egy dandárt, amelynek nem volt semmilyen támogatási

⁷ W. Biegański: Regularne jednostki Wojska Polskiego na Zachodzie. Krótki informator... 5. k. Warszawa, 1973. 218., 223. o.

eszköze. A dandár hadosztály- és hadtesterősítés és -támogatás nélkül nem volt képes harci feladatok végrehajtására, de a kibővített törzs lehetővé tette, hogy átvegye a parancsnoklást a hozzá csatolt fegyverek fölött. A hadosztályokban a harci csoportosulások ezért jöttek létre éppen a dandárokra támaszkodva. Két dandár tett ki egy gyalogos hadosztályt 13—14 ezer katonával. Ez eltért a brit mintától, amely szerint három dandár alkotott egy hadosztályt. Ezt az eltérést a korlátozott emberállomány okozta. Csak a háború végén alakították meg a hadosztályokban a harmadik dandárt. A két dandáron kívül a hadosztályhoz tartozott három könnyű tüzérezred (72 ágyú), egy páncéltörő tüzérezred és egy légvédelmi tüzérezred, egy könnyű harcokoszerezred, valamint géppuskás, utász, híradós és kisegítő zászlóalj. A gyalogos egységekhez kell számítani az 1. önálló ejtőernyős dandárt is, amelynek alapvető szervezeti láncszemét ugyancsak a zászlóalj tette ki (keretlétszáma 613 katona). Az LFE gyalogsága teljesen motorizált volt.⁸

A páncélos csapatoknál az alapvető szervezeti-taktikai egység a páncélos ezred volt, amely 630 katonát és 63 könnyű és közepes harcokocsit számlált. Három ezred alkotott egy páncélos dandárt. A hadosztály két dandárból állott: egy páncélosból és egy motorizált gyalogusból. Ez utóbbi zászlóaljszervezése megegyezett a gyalogságéval. Ezenkívül a hadosztályhoz tartozott a tüzérség (két motorizált tüzérezred, egy páncéltörő tüzérezred és egy légvédelmi tüzérezred), egy könnyű páncélosezred, utász- és híradós zászlóalj, forgalomszabályozó, törzsvédelmi századok és tartalék harcokocsik. A hadosztály induló létszáma 16 ezer katona, 381 harcokocsi, 473 ágyú és 4000 gépjármű volt.

A nyugati LFE a háború befejező időszakában összesen 194 500 katonát számlált. 1335 harcokocsija, 2971 páncélozott szállítójárműve, 1087 páncélozott gépjárműve, 2050 ágyúja és aknavetője, valamint 32 000 különböző gépjárműve volt. A 15 századba szervezett Lengyel Légierőnek 300 harci repülőgépe volt, mintegy 15 000 pilótája és műszaki személyzete. A Lengyel Légierő mintegy 85 ezer harci bevetést hajtott végre, 809 repülőgépet biztosan, 189-et valószínűleg lelőtt, 258-at pedig megrongált, ezen kívül megsemmisített 193 V—1 repülőbombát és mintegy 15 ezer tonna bombát dobott le. A Lengyel Haditengerészet (3840 tengerész) 1 cirkálóból, 6 rombolóból, 3 tengeralattjáróból és 5 naszádból állott, összesen 18 153 tonna vízkiszorítással. Ezek a hajók összesen 1213 tengeri mérföldet tettek meg, 665 alkalommal ütköztek meg ellenséges úszóegységekkel, 787 konvojt kísértek. Elsüllyesztettek 7 hajót és 5 tengeralattjárót, 41 kisebb hajót, lelőtték az ellenség 24 repülőgépét, valamint megrongáltak 16 hajót és 8 tengeralattjárót.

A nyugati lengyel alakulatok összes veszteségeit 43 500 katonára becsülik, köztük 7608 halottra.

A háború végső szakaszában a nyugati fronton létrejöttek azok a lengyel reguláris alakulatok, amelyek alárendelték magukat az otthoni népi hatalomnak. A 19. és a 29. lengyel gyalogsági csoportosulásról van szó, melyeket baloldali partizánalakulatokból szerveztek. A 2500 katonát számláló, amerikai egyenruhával és felszereléssel ellátott csoportosulások az 1. francia hadsereg keretében harcoltak, majd megszálló szolgálatot láttak el Németországban 1945 őszén pedig a nyugati lengyel alakulatok közül egyedül tértek haza zárt alakzatban, fegyvereikkel és zászlóikkal.

A népi Lengyel Hadsereg, 1943—1945

A Szovjetunióban tartózkodó, Wanda Wasilewska vezette demokratikus csoport kezdeményezésének eredményeképpen 1943 májusától szovjet földön létrehozták a Lengyel Hadsereg egységeit: az 1. „T. Kosciuszko” gyalogos hadosztályt, az 1. had-

⁸ Uo. 206—213. o.

testet és végül a szovjetunióbeli Lengyel Hadsereget. Új reguláris alakulatok keletkeztek, jellegükben eltérőek az addigi lengyel hadseregtől, ezek a népi fegyveres erők csíráit alkották.

1943 augusztusában létrejött a Lengyel Fegyveres Erők 1. hadteste, amelynek keretébe tartozott — az 1. hadosztályon kívül — a 2. „H. Dąbrowski” gyalogos hadosztály, a 3. „R. Traugutt” gyalogos hadosztály, az 1. „J. Bem” tüzérdandár, egy páncéltörő tüzérezred, egy nehéz tüzérezred, az 1. „Westerplatte Hősei” páncélos dandár, az 1. „Varsó” vadászpilóta ezred, egy légideszant zászlóalj és mások. 1944 március közepén a hadtest kb. 40 ezer katonát számlált. Többek között 1042 ágyúja és aknavetője, 113 harckocsija és rohamlövege, valamint 1984 gépjárműve volt.

A kezdetben önkéntes jelentkezés alapján létrehozott, majd a lengyel vidékeken sorozott hadsereg 1943 májusától 1944 júniusáig, vagyis 14 hónap alatt elérte a 107 ezer fős létszámot, több mint 3000 gépjárműve, 180 harckocsija és rohamlövege, 2500 ágyúja és aknavetője volt.⁹

A hadsereg keretébe négy páncélos hadosztály, egy páncélos dandár, egy lovasdandár, öt tüzérdandár, híradós egységek, műszaki és utász egységek tartoztak.

1944. július 21-én közzétették a Honi Nemzeti Tanács történelmi dekrétumát a Szovjetunióban létrejött 1. Lengyel Hadsereg összekapcsolásáról a partizánok Népi Hadseregével egy újjászületett Lengyel Hadsereggé. A Lengyel Hadsereg össznemzetiként született újjá, azzal a céllal, hogy — amint a Lengyel Hadsereg főparancsnokának 1944. július 30-i parancsa leszögezte — „végre szétzúzza a hitleri erőket saját földjükön”, „visszacsatolja az anyaországhoz régi lengyel Tenger mellékünket és az Opoli Sziléziát, Kelet-Poroszországot és a széles tengerpartot, harcoljon az Odera és Neisse menti határoszlopokért”.¹⁰ A népi Lengyel Hadsereg a népi állam fegyveres karjává lett. Nemcsak a Lengyelország és Csehszlovákia felszabadításáért vívott harcban vett részt, hanem a szovjet hadsereg mellett az egyetlen hadseregként fejezte be a háborút a Harmadik Birodalom fővárosa, Berlin romja között. A népi Lengyel Hadseregnek az a megtiszteltetés jutott, hogy a hitleri Németország elleni harcban a háború sorsát eldöntő fő fronton vehetett részt, a szovjet—német fronton, harci szövetségben a szovjet hadsereggel.

Az 1944 júliusától 1945 májusáig eltelt tíz hónap alatt a népi Lengyel Hadsereg egységei harcoltak a Turia és a Bug mentén (1944. július 18—21.), Dęblinnél és Puławynál (1944. július 28—augusztus 5.), a magnuszewi hídfőben (1944. augusztus 9—szeptember 12.), felszabadították Prágát (1944. szeptember 10—15.), harcoltak a Visztula bal parti hídfőjéért Varsó térségében — segítségére sietve a felkelőknek — (1944. szeptember 16—23.), harcoltak Jablonnáért és Legionowóért (1944. november 24—28.), felszabadították Varsót (1945. január 17.), áttörték a Tenger melléki Fal erődítményeit (1945. február 1—10.), felszabadították Kołobrzegét (1945. március 18.), harcoltak Gdyniáért és Gdańskért (1945. március 3.—április 5.). A háború végső szakaszában a népi Lengyel Hadsereg a szovjet hadsereg két döntő hadműveletében vett részt: a berlini és a prágai hadműveletben. A népi Lengyel Hadsereg hadműveleti és taktikai kötelékei által folytatott harcok 287 napjából (1944. július 28—1945. május 9.) 136 esik a közvetlen harcselekményekre.

A népi Lengyel Hadsereg szervezeti szempontból szárazföldi hadseregre és légi-erőre oszlott; a haditengerészet szervezésének kezdetén tartott.

A szárazföldi csapatok legfőbb és legszámasabb fegyverneme a gyalogság volt. Korszerű fegyverzettel és felszereléssel rendelkezett; más fegyvernemek is erősítették,

⁹ S. Komornicki: Regularne jednostki ludowego Wojska Polskiego. Krótki informator... 1. k. Warszawa, 1977. 18. o.

¹⁰ Organizacja i działania bojowe ludowego Wojska Polskiego w latach 1943—1945. Wybór materiałowych źródeł. 1. k. Warszawa, 1958. 110. o.

főként tüzérség, páncélos csapatok és műszaki-utász csapatok, ami biztosította, hogy feladatait a legbonyolultabb harci körülmények között is végre tudja hajtani. Szervezete szovjet mintákon alapult. A háború befejezésekor a népi Lengyel Hadseregnek 14 gyalogos hadosztálya volt. Ezen kívül a gyalogság kisegítő dandárokban, önálló női zászlóaljban, 4 tartalék ezredben és zászlóaljban is harcolt. A népi Lengyel Hadsereg nagy tűzerjű tüzérséggel és gyalogsági fegyverzettel rendelkezett. Mind-egyik gyalogos hadosztály parancsnokságból, törzsből, három gyalogezredből, egy könnyű tüzérezredből és hadosztályközvetlen egységekből állt. Minden hadosztályban átlagosan kb. 11 500 katona szolgált, valamint 194 ágyú és aknavető volt.

A gyalogság egységeinek megalakításával és kiépítésével egyidejűleg fejlődött a tüzérség. Ide tartozott a hadosztályokba, dandárokba, ezredbe és osztályokba szervezett könnyű-, nehéz-, páncéltörő és légvédelmi tüzérség. A tüzérség felszereléséhez tarackok, ágyúk, tarackágyúk, páncéltörő ágyúk, aknavetők, sorozatvetők tartoztak.

A páncélos csapatok az 1. páncélos hadtestből, az 1. páncélos dandárból, valamint önálló ezredkből, harcokocsiból és páncéltörő tüzérségi eszközökből álltak. Szovjet harcokocsikkal és páncéltörő lövegekkel voltak felszerelve, magas műszaki-technikai szinten. A gyalogság mellett a népi Lengyel Hadsereg nagy harci erejét képezték. Elsősorban a hadműveletek fő irányjaiban használták fel őket.

A szárazföldi csapatok kötelékében volt a lovasság is, kezdetben dandár, majd hadosztály. A hadműveletekben kisegítő szerepet töltöttek be; főként a gyalogsággal és a páncélos csapatokkal együtt hajtottak végre feladatokat. Ezenkívül a szárazföldi csapatok rendelkeztek műszaki és utász csapatokkal (5 dandár), vegyvédelmi csapatokkal, híradós és kisegítő csapatokkal.

A népi Lengyel Hadsereg gyors szervezeti fejlődése és az egyes egységek felkészülése a harcselekményekre csak a Szovjetunió személyi és anyagi segítségének köszönhetően volt lehetséges. Az anyagi segítség a népi Lengyel Hadsereg teljes felfegyverzésében és felszerelésében fejeződött ki. 1943. május 14-étől 1945. május 1-jéig többek között 302 300 karabélyt, 106 530 géppisztolyt, 18 800 géppuskát, 6798 rakétapáncéltörőt, 4800 aknavetőt, 3540 ágyút, 670 harcokocsi és páncéltörő löveget, 11 750 gépjárművet, 630 harci repülőgépet adtak át. A Lengyel Hadseregnek nyújtott anyagi segítség összértéke 724 millió rubelt tett ki. A szovjet kormány 1946-ban ezt az egész összeget elengedte.

A népi Lengyel Hadsereg létrejöttében és fejlődésében különösen jelentős volt a szovjet személyi segítség. 1943 májusától 1945 júliusáig a különböző lengyel-szovjet egyezmények értelmében a hadseregbe 19 679 szovjet tiszt érkezett, köztük 36 tábornok. A szovjet tisztek jelentős számú csoportjának jelenléte lehetővé tette, hogy közvetlenül használják fel a szovjet hadsereg tapasztalatait a népi Lengyel Hadsereg egységeinek hadműveleteiben, amelyek a szovjet hadművészet elvei alapján zajlottak le. Ezenkívül a háború végső szakaszában a népi Lengyel Hadseregben mintegy 13 000 altiszt és szakértő teljesített szolgálatot, főként rádiósok és híradósok, technikusok és gépkocsivezetők. A közvetlen szovjet személyi segítség összlettszáma tehát a népi Lengyel Hadseregben csaknem 33 000 főt tett ki.

A háború végén a népi Lengyel Hadseregnek mintegy 400 ezer katonája volt. Ide tartozott két önálló hadműveleti kötelék (az 1. és a 2. hadsereg), két önálló hadtest (az 1. páncélos hadtest és az 1. vegyes légi hadtest), valamint számos, a Főparancsnoksághoz tartozó egység. A népi Lengyel Hadseregben összesen 23 hadosztály volt, 16 önálló dandár, 100 önálló ezred és zászlóalj. A hadsereg fő fegyverzetét mintegy 4000 ágyú, 400 harcokocsi és páncéltörő löveg, 600 harci repülőgép jelentette. A népi fegyveres erők mintegy 50%-át hadműveleti csapatok tették ki.¹¹

11 *Polski Czyn... Ludowe Wojsko Polskie 1943—1945.* (Red. *W. Jurgielewicz*) Warszawa, 1973. 843. o.

A népi Lengyel Hadsereg a háború végső időszakában korszerű hadsereg volt, teljesen megfelelt az akkori hadszíntéri követelményeknek, hadműveleti szempontból számottevő volt a szövetséges hadseregek között. A hadi mesterség magas színvonalát érte el és sok új értékkel gazdagította a lengyel hadtörténet kincsesárát.

A harcselekményekben a Visztulától az Elbáig elesett, vagy nyomtalanul eltűnt több mint 24 ezer katona, nem számítva a sebesülteket és a betegeket. Ebből következik, hogy az elfoglalt terület (131 ezer km²) minden kilométeréért 43 katona adta életét, a harc minden napján elesett vagy meghalt 176 katona. A hitleristákra mért csapásokat 60—70 ezer elesettre, sebesültre és hadifogolyra becsülik.¹²

1945 májusában az összes lengyel reguláris alakulat létszáma mintegy 600 ezer katonára és tisztre rúgott. Ennek köszönhetően Lengyelország a negyedik helyen állt a Hitler-ellenes koalíció államai között Európában a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia mögött.

A lengyel reguláris katonai alakulatok a szeptemberi vereség után különböző államokban jöttek létre, amelyek a németek ellen folytattak harcot, küzdöttek a nyugati és keleti frontokon, felszabadították hazájukat és más államokat, a magasatos „Szabadságunkért és szabadságtokért” felhívás szellemében tevékenykedve. Az újjászülető népi állam sokszor próbálta meg egyesíteni a lengyel fegyveres erőket egy parancsnokság alatt. A Honi Nemzeti Tanács 1. sz. dekrétuma már az ötödik cikkelyben világosan leszögezte: „Minden külföldi alakulat: a Kosciuszko hadtest Berling tábornok parancsnoksága alatt, Anders tábornok egységei a Közel-Keleten, az Angliában alakított egységek, bekerülnek a Népi Hadseregbe.”¹³

Azok a próbálkozások, hogy a népi Lengyel Hadsereg főparancsnoksága kiterjessze fennhatóságát a nyugati LFE-re, közvetlenül a háború befejezése után kudarccal végződtek. Túlságosan nagy politikai és ideológiai különbségek merültek fel ahhoz, hogy ezek a tervek megvalósulhattak volna.

Végső soron mindegyik lengyel reguláris alakulat tevékenysége, külön-külön és együtt, hozzájárult a lengyel nemzet erőfeszítéseinek sikeréhez a hitleri fasizmus elleni harcban a második világháború éveiben. A Lengyel Hadsereg katonáinak harci magatartása a háború összes csataterén, valamint a nemzet erőfeszítése a konspirációs harcban együttesen határozzák meg Lengyelország részvételét a fasizmus szétzúzásában és az 1945 májusi győzelemben.

Тадеуш Панецки

ПОЛЬСКИЕ РЕГУЛЯРНЫЕ ВОИНСКИЕ ЧАСТИ ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ

(Резюме)

Для участия Польши в операциях второй мировой войны 1939—1945 годов характерным было то, что польские регулярные и нерегулярные воинские части присутствовали на всех фронтах Европы. Польша была единственной страной антигитлеровской коалиции, которая до конца сражалась против немецких фашистов во вторую мировую войну в течение 2078 дней, начиная с 1 сентября 1939 года, когда солдаты Польской Армии с оружием в руках выступили против гитлеровских агрессоров, до 8 мая 1945 года.

После сентябрьского поражения вновь возродились польские регулярные воинские части,

¹² Polski wkład w zwycięstwo nad hitlerowskimi Niemcami 1939—1945. WPH, 1980. 1—2. sz. melléklete. Warszawa, 1980. 102. o.

¹³ Organizacja i działania... 23—24. o.

которые в течение почти пяти лет за пределами своей оккупированной гитлеровцами родины сражались на стороне как восточных, так и западных союзников против гитлеровцев.

Действия полских регулярных воинских частей в перья старой войны можно разделить на три главных периода, в эти периоды действовали различные с военной и политической точки зрения военные организации:

а) Период оборонительной войны Польши в 1939 году, когда сражалась армия Второй Республики;

б) Период действия польских буржуазно-эмигрантских политико-военных властей и их вооруженных сил, действующих в рамках вооруженных сил западных союзников, т. е. период действия Польских Вооруженных Сил;

в) Период действия польского левого центра в Совестком Союзе, затем период формирования и функционирования народного государства, главной задачей которого было формирование частей Польской Народной армии, и введение их в бой на стороне Советской Армии.

Главными составными частями польских регулярных вооруженных сил, сражавшихся во второй мировой войне были следующие: Войско Польское Второй Республики, воевавшее в сентябре 1939 года, Польские Вооруженные Силы, воевавшие на стороне западных союзников, а также народное Войско Польское.

Tadeusz Panecki

POLISCHE REGULÄRE TRUPPENFORMATIONEN IM ZWEITEN WELTKRIEG

Resümee

Für Polands Teilnahme in den Kriegsoperationen von 1939 bis 1945 war charakteristisch, daß seine regulären und irregulären Truppen an allen europäischen Fronten anwesend waren. Poland war das einzige Land der anti-Hitler Koalition, das die 2078 Tagen des zweiten Weltkrieges, d.h. vom 1-ten September 1939, als sich die Soldaten der Polischen Armee der Agression von Hitler widersetzen, bis zum 8-ten Mai 1945, gegen die Deutschen durchgekämpft hat.

Nach der Niederlage vom September sind die polischen regulären Truppenformationen zu neuem Leben erwacht und kämpften fast fünf Jahren lang außerhalb der Grenzen des besetzten Landes an der Seite der verbündeten Mächte im Osten und im Westen.

Die Tätigkeit der polischen regulären Truppenformationen im zweiten Weltkrieg kann auf drei Zeitperioden geteilt werden. Zu diesen Zeitperioden funktionierten von militärischen und politischen Gesichtspunkt aus verschiedene Militärorganisationen.

a) Die Periode des Verteidigungskrieges von Poland im Jahre 1939, wenn die Armee der Zweiten Republik kämpfte.

b) Die Periode der Tätigkeit der politisch-militärischen Behörden der polischen Zivilemigranten und die ihrer bewaffneten Einheiten in den Armeen der westlichen Alliierten, d.h. die Periode der Tätigkeit der Polnischen Wehrmacht.

c) Die Periode der Funktion des polnischen Linkszentrums in der Sowietunion, dann die Periode der Bildung und Tätigkeit des Volksstaates, während der die Hauptaufgabe war die Aufstellung dann der Einsatz der Einheiten der Polischen Volksarmee an der Seite der sowjetischen Armee.

Die Polische Armee der Zweiten Republik, die im September 1939 kämpfte, die westliche Polische Wehrmacht und die Polische Volksarmee sind die Hauptelementen der polischen regulären Streitkräfte im zweiten Weltkrieg.